

سواران رفته

آخرین روزهای دی‌ماه هر سال (۲۷ و ۲۸ دی) یادآور فقدان دو تن از پژوهندگان کاردیده و نام‌آور تاریخ، فرهنگ و هنر ایران استاد میرزا جعفر سلطان القرائی و استاد یحیی ذکاء است.

نصر: آخرین روزهای دی ماه هر سال (۲۷ و ۲۸ دی) یادآور فقدان دو تن از پژوهندگان کاردیده و نام‌آور تاریخ، فرهنگ و هنر ایران استاد میرزا جعفر سلطان القرائی و استاد یحیی ذکاء است.

این نوشتار در یادبود این دو استاد بزرگ است:

علامه جعفر سلطان القرائی

حاج میرزا جعفر سلطان القرائی، فرزند شیخ ابوالقاسم در سال ۱۳۲۲ هجری قمری در محله شتران تبریز و در خانواده ای از علمای روحانی و متقی پا به عرصه وجود نهاد. او تعلیم، تربیت و تحصیل کمالاتش را از کانون خانواده و تحت مراقبت جد و پدر بزرگوارش شروع کرد و به رسم متداول آن زمان قرآن مجید، مقدمات عربی و بعضی متون فارسی را آموخت و در ادامه از تحصیل و تحقیق در محضر اساتید و افاضل عصر بهره مند شد.

از همان اوایل جوانی به تجارت مشغول شد و مدت قریب به ۳۰ سال با بعضی از کشورها به دادوستد پرداخت و پس از این مدت، دفاتر تجارت را بایگانی و راکد و به کتاب، کتابت، خط، نقاشی و اشیای مستطرفه که روحا مایل و طبعاً طالبش بود، روی آورد و محضرش محفل انس، محبت و انجمن شعر و ادب، برای شیفتگان کمال، معرفت، عشق و مودت بود.

آن فقید سعید، دارای آثار قلمی و تألیفات گران بهایی است که بعضی زیر چاپ رفته و برخی دیگر به صورت خطی و دست نویس باقی مانده اند. از آثار چاپی ایشان تصحیح و تحشیه کتاب روضات الجنان و جنات الجنان تألیف حافظ حسین کربلایی تبریزی معروف به ابن کربلایی است که در دو مجلد با چاپ بسیار منقح و با کاغذ خوب از سوی بنگاه ترجمه و نشر کتاب، جزء اولش به سال ۱۳۴۳ و جزء دومش در سال ۱۳۴۹ چاپ و انتشار یافت. این کتاب ارزشمند را به حق می توان مهم ترین منبع تاریخی درباره تاریخ شهر تبریز دانست. مصحح با حوصله، دقت کافی، علم و بینش وافی در عرض ده سال، کتاب مذکور را به دستداران دانش و معرفت به یادگار نهاد. تسلط استاد در حوزه کتاب شناسی و تبحر او در نقاشی، خطاطی، تذهیب و چهره پردازی چنان بود که وقتی کتابخانه مجلس تصمیم گرفت که کمیسیونی برای خرید نسخه های خطی او ترتیب دهد، از استاد سلطان القرائی هم برای حضور در کمیسیون دعوت کردند تا از تجربیات و نظرات او در امر شناخت نسخ خطی بهره مند شوند. این دانشمند برجسته سرانجام در ۲۷ دی ماه سال ۱۳۶۷ رخ در نقاب خاک کشید.

یحیی ذکاء

یحیی ذکاء در سال ۱۳۰۲ شمسی در تبریز به دنیا آمد. تحصیلات ابتدایی را در مدرسه رشديه تبریز به پایان رساند. در سال ۱۳۱۶ به دلیل انتقال پدر به پایتخت همراه خانواده به تهران رفت و تحصیلات متوسطه را در دبیرستان فیروز بهرام ادامه داد. سپس وارد دانشکده ادبیات دانشگاه تهران شد و به تحصیل در رشته باستان شناسی پرداخت. او به سال ۱۳۳۵ با رتبه اول از این دانشکده فارغ التحصیل شد و پیش از آنکه وارد خدمت وزارت فرهنگ شود، مدتی در کتابخانه دانشکده حقوق دانشگاه تهران مشغول بود.

ذکاء محقق و ایران شناسی برجسته بود که در سمینارها و کنگره های متعدد بین المللی شرکت داشته و سخنرانی های جامع و مستندی ایراد کرده است. از او حدود ۱۴۰ مقاله با موضوعات گوناگون در نشریات مختلف فرهنگی، هنری و ادبی ایران و جهان به چاپ رسیده است. تألیفات ذکاء نیز حدود ۴۰ عنوان کتاب در موضوعات گوناگون از جمله، هنر، باستان شناسی، تاریخ، زبان شناسی و... است. ذکاء در برنامه ریزی و راه اندازی چندین موزه در کشور نقش داشت و بر این اساس می توان او را یکی از بنیان گذاران موزه در ایران نامید، از طرفی او به عنوان یکی از خبره ترین کارشناسان اموال فرهنگی در کشور مطرح و در شناخت نقاشی های دوره قاجار استادی مسلم بود. یحیی ذکاء پس از تحمل رنج بیماری، سرانجام در روز چهارشنبه بیست و هشتم دی ماه ۱۳۷۹ در ۷۷ سالگی به دیار باقی شتافت.

زنده یاد یحیی ذکاء به مانند بسیاری از بزرگان عرصه تاریخ و فرهنگ با مرحوم سلطان القرائی ارتباط دوستی و مراوده علمی داشت و بزرگانگی چون زنده یاد ایرج افشار از دوستان مشترک این دو دانشمند فقید محسوب می شدند، یحیی ذکاء در یادنامه میرزا جعفر سلطان القرائی و در مقدمه مقاله اش با عنوان، بیست و دو واژه آذری از سده هفتم هجری درباره مرحوم سلطان القرائی می نویسد: «از سوی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تبریز از نویسنده خواسته اند که گفتاری برای مجموعه ای که به پاس بزرگداشت روانشاد میرزا جعفر سلطان القرائی در پایان یکمین سال درگذشت او منتشر خواهد شد، فراهم آورد. سلطان مردی دانشمند، هنرشناس، انسانی وارسته و برجسته بود، لیک با کناره گیری و گوشه گزینی که خوی او بود، افسوس ارج او بر همگان چنانکه بایست شناخته نشد و از وجودش سودهای لازم برده نشد. نویسنده این گفتار که سال ها از دوستی و راهنمایی و دانش و هنرشناسی او بهره مند بود و ...»

علاوه بر تالیفات گران سنگ این دو دانشمند، کتابخانه شخصی مرحوم یحیی ذکاء در بردارنده بیش از ۳ هزار عنوان کتاب در زمینه، تاریخ، فرهنگ و هنر ایران و خانه شادروان میرزاجعفرسلطان القرائی به عنوان بنایی برجای مانده از دوره قاجار یادگاران ارزشمند این دو استاد فقید در شهر تبریز به شمار می روند. روحشان شاد و یادشان گرامی باد.